

RAVASZ LÁSZLÓ

SZEPTEMBER HÓ 29-én töltötte be Ravasz László életének hatvanadik esztendejét. Szűkebb lelki családja, a dunamelléki református egyházkerület és a magyarországi református egyház már kevéssel a hatvanadik életév mesgyéjének átlépése után köszöntötte öt méltó formák között, akkor, amikor tavaly ősszel húszéves püspöki jubileumáról megemlékezett. Már ez alkalommal sok komoly szó esett nemcsak Ravasz László református teológusi és lelkipásztori egyéniségéről, hanem arról a helyről is, amelyet ő a magyar szellemi élet egyetemességében betölt. Szemlénket és annak Társaságát — amelyekhez Ravasz Lászlót fennállásuk óta köztudomású belső kapcsolatok fűzik — természetesen legkivált az utóbbi szempont érdekli. Ennek a szempontnak alkalmazására pedig sokkal megfelelőbb egy semleges életforduló, mint egy partikuláris egyházi jubileum.

Ravasz László nevét egyháza idestova negyven év óta ismeri, hiszen már a fiatal teológiai hallgató neve sem maradt — írásai s egyéb megnyilatkozásai révén — Kolozsvár és Erdély falai közé zárva. De ennek a negyven évnek második felében, tehát eddig eltöltött életkorának utolsó harmada alatt, Ravasz László nemcsak egyházának — ma vitán felül legelső, de már püspökségének elejétől fogva legáltalánosabb bizalommal övezett — szellemi irányítójává nőtt, hanem ugyanakkor a magyar szellemi élet egészben is kevesekéhez hasonló és senki által felül nem múlt vezető helyet foglalt el.

A nemzet lelki arculatának, erkölcsi gerincének, legmagasabb szellemi aspirációinak kifermálására természetesen megvan a maga komoly és maradandó hatása minden igazi papnak, lelkipásztornak, igehirdetőnek, vallás-tanítónak — akár egy kis falu népének vagy egy szerény vidéki iskola növendékeinek mutogatja az örökkévalóságba vezető utat, akár az ország legelőkelőbb oltárainál, szószékein, vagy tanszékein munkálja a telkeknek Istenhez kapcsolódását. Aki a nemzetet ember- és természetfölötti erőiben megfogózni és halhatatlanul reménykedni tanítja, annak hatásával mélységben és állandóságban nem ér fel sem a költészeté, sem a bölseleté, és nem versenyezhet semmiféle pedagógiai és államművészet, még ha a propaganda mai szédületes arányai és lehetőségei erősítik is a hangját.

Mégsem érdektelen megfigyelni, hogy az egyházak mindenkori vezetőinek — a vezetés alsóbb és magasabb főkám egyként — rend-, szerint távolról sem kiegyensúlyozott és egyértelmű a nemzet egyetemes szellemi életéhez való viszonyuk. Kicsiny és nagy példákban jóformán mindennapi a múltban is, ma is, két szélsőség megismétlődése, természetesen gazdag típusváltozatokkal. Az egyházak vezetői ugyanis a maguk megnyilatkozásában és munkájában vagy az egyház világformáló feladatait, vagy az egyház világon-kívüli végcélját és rendeltetését hangsúlyozzák ki erősebben. Ennek az a következménye, hogy az egyház tevékenysége vagy az általános politikai és kulturális tevékenységgel olvad egybe folyvást szélesbedő síkokon — vagy pedig ellenkezőleg, egyre több vágyat és kísértést érez, zordon önelégültséggel, de egyszersmind boldog felelőtlenséggel bezárkózni a templom vagy a gyülekezet négy fala közé. Elvilágiasodás és elszektásodás: ezzel a veszedelmes polarizálódással Krisztus egyházának mindenik földi létformája minden időben kénytelen volt és ma is kénytelen számolni és sokszor vergődve, sőt el-elbukva küzdeni. Természeti képességek és természetfölötti charismák különleges mértékének és kiváltságos összhangjának kell meglennie abban a keresztyén papi emberben, aki e két pólus állandó és egyidejű vonzásának kitétvé, sem el nem sodródik az egyik vagy a másik szélsőség felé, sem önmagában meg nem hasonlik és ketté nem szakad, hanem az Evangélium nem e világból való fenségét és nagyon is e világba való átalakító erejét egyforma tisztasággal és eréllyel tudja képviselni és közvetíteni nemzete számára.

A magyar keresztyénség legutóbbi félszázada vezető helyen két ilyen, a legmagasabb értelemben kiegyensúlyozott és szintetikus papi személyiséget termelt ki — bizony nemcsak a saját egyházuk, hanem egész nemzetük számára — Prohászka Ottokárt és Ravasz Lászlót. Mindkettőből az egész magyar lélek tanítómestere lett, csillagos magasságban hagyva maga alatt az ú. n. „felekezeti ellentéteket“; és mind a kettő megmaradt — saját vallási életformájának páratlan jellegzetességében — olyannyira az egyház emberének, hogy ebbeli minőségük, nem mint nyűg és korlát, hanem mint sorsdöntő rendeltetés és küldetés, minden nemzetformáló tevékenységükből azonnal kiütközik.

A magyar reformátusság sem egykori többségi, sem későbbi kisebbségi állapotában nem szűkölködött olyan egyházi, elsősorban lelkészi vezetők nélkül, akik amellet hogy a lelkek körüli papi és pásztori szolgálatban is kimagasló munkát végeztek, a nemzet szellemi életét egyéb vonatkozásokban is gazdagították és formálták. Elég példának okáért csak a legutóbbi két emberöltőből említeni három nevet — mindháromt éppen a Ravasz László egyházkerületéből s kettőt közülök az ő püspök elődei sorából: — Szász Károlyt, Baksay Sándort és Szilády Áront. De aki e három nagynevű férfiúnak s a hozzájuk hasonló nemesvágású magyar református literátor, tudós és művelődéspolitikus lelkészeknek szellemi arcát és szellemi teljesítményeit a Ravaszéval összehasonlítja: azonnal észrevesz két nagy különbséget. Az egyik az, hogy a magyar szellemi élet egyetemességébe megközelítőleg sem tudott úgy belesugározni egyikük sem, mint Ravasz László. A másik meg az, hogy papnak, pásztornak, igehirdetőnek és teológusnak megmaradni, szóval az egyházi küldetés és rendeltetés középpontjához oly mértékben ragaszkodni egyik sem tudott — minden kiválósága és komolysága mellett —, mint amennyire ez Ravasz Lászlónak megadott.

Az emberlátó művész, a lényeglátó filozófus és a törvénylátó (aristotelesi értelemben vett) politikus azon az egészen ritka fokon egyesül Ravasz Lászlóban, ahol már lehetetlen szinte érzéklésszerűleg észre nem venni e háromnak: a művésznek, a filozófusnak és a politikusnak titokzatos gyökérbeli egységét és virtuális azonosságát. Ravasz az emberábrázolásban a művészet csúcspontjain jár: e téren legnagyobb alkotásai — minél igénytelenebb köntösben jelennek meg (pl. egy temetési igehirdetés keretében), annál inkább — csak a képzőművészet és a dráma legnagyobb emberlátásaival állíthatók párhuzamba. Világnézeti problémafejtései az intuício sugalmató hatalmát a szigorú logika meggyőző erejével éppoly rendkívüli mértékben egyesítik, mint a mélységet a világossággal; oeuvre-je e tekintetben élő cáfolata — s jegyezzük meg már itt, hogy a magyar szellem sajátosságából fakadó cáfolata — a félig csúfolódó, félig lehangolt (és jellemzően német) mondásnak: „Klare Wasser sind nie tief, tiefe Wasser sind nie klar.“ De sem a művészi szemlélet, sem a világnézeti tájékozódás nem marad nála öncél: mindkettő az emberéletet és az emberközösségeket az etikai szabadság szükségszerűségével formáló törvények felismeréséhez és felmutatásához út a számára. Nemcsak prédikációi s egyéb egyházi és vallási vonatkozású beszédei, — ami elvégre természetes — hanem az esztétika és a filozófia legéteiribb ormain járó előadásai, tanulmányai sem végződnek soha másként, mint határozott felhívással és útmutatással: mindebből pedig a mindennapi valóság talaján ez meg ez következik; ember, magyar, állam, társadalom, nép, nemzet: ez meg ez a tennivaló!

Szellemének ezzel a hármas fonású aranykötelével fogta át húsz év alatt egyre hiánytalanabban és egyre erősebben a nemzet egész életét. Nincs a magyar életnek olyan lényegi és sorsszerű problémája — az Ady-kérdéstől a zsidó-kérdésig, az egykétől Trianonig és Trianon felszámolásáig — amely ő, a napi politika fojtogató gőzköréből biztos kézzel kiemelve felejt-

hetetlenül át ne világított volna. A Szemle olvasótáborra csak magukra az itt megjelent cikkeire visszaemlékezve is igazat fog adni ez állításunknak. És annak is, hogy ez az átvilágítás sohasem történt valami közönséges s talán kicsinyes pártszempontból. Ravasz László nem született pártembernek, mert sem esztétái, sem világnézeti, sem politikai szemlélete sohasem volt egyoldalú, hanem mindig egyetemes volt, mint maga a művészet, mindig szintétikus, mint az igazi filozófia és mindig konstruktív, mint a kozmikus rend és az építő jóság. Akik nincsenek vele egy világnézeti oldalon, nem osztoznak művészi szemléletmódjában vagy nemzetépítő elveiben: még azok is nem egyszer meglepődve kénytelenek elismerni, hogy Ravasz László az ők maguk igazságát is (legalább részigazságát) különbül látja és tudja övelük is megláttatni, mint ahogyan erre ők maguk képesek volnának.

Szellemének ebből a csodálatosan szintétikus erejéből, kiegyensúlyozottan esztétikus, logikus és etiko-politikus értékvilágából olyan tanítások áradnak nemzete életében két évtized óta, amelyek nélkül a trianoni útvesztő sötéttségében való bandukolás és tapogatózás sokkal reménytelenebb, sokkal több önmarcangolással teljes, talán sokkal hosszabb is lett volna — a nehezen várt szabadulás kezdetei sokkal több szellemi zűrzavarral teljesebbek lettek volna; az új világkatasztrófával kapcsolatos magyar sorskérdések pedig még sokkal kísértetiesebben össze volnának kuszáivá.

Ravasz László nevét a történetírás fel fogja jegyezni azok között, akik szívük és agyuk naponkénti égetésével vezették ki az ingoványból a sziklatetőre a vérző és tántorgó, megcsúfolt és gonosz lázaktól megtört magyar nemzetet.

És a Szellemnek ez az egyetemes hatású magyarja soha egy pillanatra sem szűnt meg — ahogyan külsőleg nem, úgy belsőképen sem — az Egyház embere lenni. Sőt e részben az az izgalmasan érdekes és tanulságos folyamat állapítható meg nála, hogy párhuzamosan futott szellemisségének fokról-fokra való beletágulása és beleterjedése a nemzeti egyetemességbe, meg teológiai elmélyülése és egyházi önkonzentrációja. Azóta vált az egész nemzet tanítómesterévé, amióta szelleme hatalmas szárnycsapásokkal lerázta magáról a moderm — liberális protestáns, ú. n. „vallástudományi“ teológia és a „Kulturprotestantizmus“ tojásbéleit, s a kinyilatkoztatott Ige sziklaormára állott az örökké kelő Napnak: Krisztusnak fényében. Mély és tömör bibliai megalapozottsága, hitének szilárd református konfesszionális dogmatikai szerkezete ugyanaz idő alatt alakult ki, amiközben egyre jobban figyelt fel a mondanivalóira minden hívő, sőt minden hitetlen magyar.

Ennek az a magyarázata, hogy Ravasz László számára a református hitvallás és egyház szolgálata nem lelki megszűkülést, nem nyugtalan és féltékeny egyoldalúságot jelent, hanem a reá nézve egyedül lehetséges utat a Krisztus szolgálatára és a Krisztusban való megteljesedésre. Nem egyházának és dogmájának propagandistája ő, hanem, a Pál apostol nagy szava szerint (II. Korinthus 10: 5) „azért akar minden gondolatot foglyul ejteni, hogy minden gondolat Krisztusnak engedelmessédjék“. (In captivatem redigens omnem intellectum in obsequium Christi.) Ravasz Lászlónak is az az apostoli meggyőződése, hogy az emberi szellem képtelen önerejéből megvalósítani a saját értéktelenségét: az önmagára hagyatkozó szellem leg-ragyogóbb teljesítményeit is beárnyékolja és megfertőzi az elesett ember kettős tragikumára, a vigasztalan büntudatra és a gyógyíthatatlan kétségbeesésre. Csak a golgothai kereszt titkának, a Megváltásnak és a Kiengesztelődésnek elfogadása gyógyíthatja meg az emberi szellemet és teheti képessé Istentől rendelt feladatainak olyan elvégzésére, amely nem hordja magában folyvást újabb bukás csiráját. A Ravasz László nemzetformáló tanításaiból azért árad annyi nemes és egészséges, férfias optimizmus, mert háttérük a leg-

mélyebb keresztyéni bűnpezzimizmus, a Kereszt árnyéka, amely fölött annál dicsőbben világít a Feltámadás fénye. Senki Ravasznál világosabban és megrendítőbben meg nem mondta Trianon magyar népének — csak bár fogantja lett volna még sokkal több, mint amennyit eddig tapasztaltunk! — hogy ezt a nagy hitvallást: „Hiszek Magyarország feltámadásában!” bárkinék is csak a Kereszt alatt és a Kereszttel szívében van joga elharsogni vagy inkább elszuttogni.

Innen van, hogy azok a magyar keresztyének is, akik a saját egyházuk hitvallása alapján a részletekben másnak látják a Krisztushoz vezető igaz és biztonságos utat, Ravasz Lászlót nemcsak mint a szellem emberét, hanem éppen mint hitvalló keresztyént is annál jobban értékelik, minél közelebb tudják önmagukat Krisztushoz a saját útjukon. Nem titok, hogy Ravasz katolikus hallgató- és olvasóközönsége ma ugyanolyan arányú, mint amilyen arányban annak idején (sőt ma is) Prohászka beszédei és írásai iránt protestáns részről nyilvánult meg az érdeklődés. Elszíntelenedés jele ez talán? valamiféle új vallási szinkrétizmus egészségtelen vágyának nyilvánulása akármelyik részen is? Különös volna ilyet gyanítani abban a hatalmas katolikus és erős református renaissanceban, amely az utóbbi évtizedekben döntőleg éppen a Prohászka és a Ravasz szellemi hatásainak köszönhetőleg indult meg és gyűrűzik tovább a szemünk előtt. Sokkal inkább kell arra gondolnunk, hogy az önmaga valódi lényegét egyre mélyebben látó és megvalósító, tehát Krisztussal egyre jobban megteljesedő és Krisztus iránt egyre engedelmesebb katolicizmus és protestantizmus minden mesterséges erőltetés nélkül, sőt annak ellenére, a testvér mágnesek titkos, lassú és kölcsönös, lebírhatalan vonzásával közeledik egymáshoz.

Megfigyelhető, hogy Ravasz László témaszerűen egész szónoki és irodalmi működése során feltűnően keveset foglalkozott a katolikus-protestáns „egység”, közeledés, összefogás és hasonló gondolatával — holott püspökségének 21 éve alatt éppen itt Magyarországon untig elég alkalma lett volna rá. Sokkal többet tett ő ennél a keresztyén egységért: minden, akár az egyháza terén belül, akár azon kívül elhangzott megnyilatkozásából a Krisztusban való egység őszinte hitbeli átélése, forró vágya és építő szelleme áradt bele a magyar lélekbe.

A magyar lélekbe — magyarul! Amit e helyt még el nem mulaszt-hatunk följegyezni a hatvanéves Ravasz Lászlóról, az az ő magyarságának mélysége, teljessége és abszolút lelkisége.

Nemcsak az egyetemes magyar lélekhez, hanem még a saját egyháza magyarországi tagjaihoz is — akik elenyészően csekély kivétellel a Hargitától a Csallóközsig és a Hemád völgyétől az alsó Tiszáig ősi színmagyarok — sokkal nehezebb lett volna még az ő képességeinek és charismáinak is oly példátlanul gazdag és eredményes hatássugarakat találnia, hogyha ezek a sugarak nem az ő tömény és tiszta, vérségileg és szellemileg egyként százezres magyarországi közégén törtek volna keresztül. A magyar értekező és beszédstílusnak olyan művésze, amilyen minden emberöltőben egy-kettő ha születik. Legmagasabbrendű oratori teljesítményei is teljesen az élő beszéd közvetlen benyomását keltik. Amilyen távol áll a „rhétornak poéta, poétának rhétor” éppen papi emberek közt gyakori aggasztó típusától, olyanira nyoma sincs nála semmiféle keresett népiességnak és „zamatosság-nak”: beszéde az egyszerű magyar ember ékesenszólása, amelynek minden díszé belülről, önmagából nő ki és minden virága gyümölcsöt érlel. Magyarságának belső alkata pedig — ez a gyökeresen erdélyi szellemi alkat — oly mélyen kapcsolódik minden idők örök magyar lelkéhez, hogy nyelvét minden történelmi és földrajzi táj azonnal és közvetlen érti, mert a magáénak érzi. A székely Ravasz László igehirdetésére és tanításaira a tiszai és a dunai magyar léleknek egymástól sok mindenben annyira elütő rétegződései — Baranyában és Somogyban éppenúgy, mint a Kunságban és a Hajdúság-

ban — csodálatosan egyértelmű és örvendező visszhangot adtak. A „mi a magyar?” sohasem aktuálisabb és sohasem égetőbb kérdésének joggal ő volt — és lesz — az egyik legauthenticusabb válaszadója.

Az 1916-i erdélyi román betörés legszomorúbb napjaiban — épp e sorok írásakor 26 esztendeje — Ravasz László egy kitűnő magyar-német filológussal együtt kint járt a kolozsvári pályaudvaron, a szász és székely menekültek viharvert, csüggedező csoportjai között. A filológus egymásután szólongatta meg a szászokat s bizonyos büszkeséggel állapította meg a dialektusokról rögtön és pontosan: ez barcasági, ez Szeben, vagy Fogaras vidéki, stb. menekült. Ravasz László hallgatta egy darabig s azután ő kezdte megszólítani székely véreit s ő, a nem filológus, legalább ugyanolyan pontossággal meg tudta mindegyikről mondani: ez háromszéki, ez udvarhelyi, ez marosi stb. székely! De azóta így érti és így meg tudja rögtön különböztetni Ravasz László a magyarság minden dialektusát s ami fö, nemcsak nyelvilleg, hanem lelkileg is. És a magyarság is így érti és így szereti őt: a székely fajta egyik legpompásabb példányában az örök magyart, a művészen, a filozófusban és a nemzetformáló politikusban a Szellem fáklyahordozóját, a református egyház alkut nem ismerő lelkipásztorában Jézus Krisztus alázasatos szolgálóját.

A magyarságnak kívánunk jót, amikor a hit, a szellem és a magyar érzés mély kútjaiból folyvást meg-megifjódó öregség további termékeny évtizedeit kívánjuk betöltött hatvan esztendejéhez.

CLIO

LAVAL A KORMÁNYON

HA LAVAL a francia politikai világban nem is a legnépszerűlenebb Hegyéniség, de mindenesetre a legnagyobb viták az ő személye körül folynak. Népszerűtlenségével ő maga van a legjobban tisztában, hiszen a versaillesi merénylet, egy évvel ezelőtt, kézzelfoghatóan bebizonyította, hogy elkeseredett ellenségei vannak nemcsak a kommunisták között, hanem a másik póluson: a tűzkeresztesek táborában is. Ilyen feltételek mellett kormányozni nem könnyű dolog, de mintha a nehézségek csak annál jobban csábítanák a politikai világnak ezt az öreg rókáját arra, hogy kezébe vegye a kormányaidat. Márpedig még ellenfelei is, kik pedig szép számmal vannak, kénytelenek elismerni, nem csekély mersz kell ahhoz, hogy a mai időkben valaki Darlan tengernagytól a kormánykerék irányításának nem éppen irigylésre méltó munkáját átvegye...

Ezek után lássuk magát az embert. Körülbelül hatvan évvel ezelőtt született Vichytől 30 km-ré., a Puy de Dôme megyében, az auvergnei Châteldonban, mint egy falusi mészáros gyermeke, Pierre Laval. Ugyanez a Pierre Laval hét évvel ezelőtt leányát, Marie José Lávait férjhez adta Chambrun grófjához, hat millió frank hozománnyal, miután több ízben volt Franciaország miniszterelnöke.

Laval szülei a mészárszéken kívül, még a „posta“ elszállításával is foglalkoztak, hiszen Ris-Châteldon elég messze feküdt a vasúti vonaltól. A „courrier“ az az ócska tragacs volt, mely naponta megfordult az állomás és a falu között, s mikor Laval papa megöregedett, Pierre fiát bízta meg, hogy a postaszákokat ide-oda hordozza, s a postával együtt a nagy marhatagokat, amiket azután a parasztnak kimért. Pierre, kinek már ekkor megvolt az a sajátos külseje, melyért egyes